

Kšicová, Danuše

Kolcov : fenomén ruského romantismu

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. 1997, vol. 46, iss. D44, pp. [39]-51

ISBN 80-210-1731-7

ISSN 0231-7818

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/107748>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

DANUŠE KŠICOVÁ

KOLCOV — FENOMÉN RUSKÉHO ROMANTISMU

Josef Kolář, jeden z prvních českých překladatelů Alexeje Vasiljeviče Kolcova (1809–1842), napsal r. 1860 v úvodní studii ke svému tlumočení jeho poezie následující charakteristiku:

„V historii novější literatury ruské, jež se honosí mnohými výtečnými, doma i za hranicí slavenými, na obloze ruského básnictví, jež tak bujně a mohutně rozkvetlo, nalezněš mezi hvězdami první velikosti, jako jest Puškin, Lermontov aj., také jméno Kolcov. Hned prvním svým vystoupením na jevišti literárním obrátil na sebe všeobecnou pozornost jako básník přirozený, samorostlý, a ještě více jako zajímavý a neobyčejný úkaz. Většina v něm viděla ruského mužička (rolníka), jenž sotva znaje číst a psát, sám v sobě našel a rozvil sílu psátí verše a písně. Proto obecenstvo básně Kolcova ze zvědavosti četlo, a pozornost, již mu věnovali mnozí spisovatelé, mezi nimi i Žukovskij i sám Puškin, ozvala se i v obecenstvu.“¹

Tato slova jsou pro dobu, v níž Kolcov působil, v mnohém charakteristická. Romantismus, oceňující autentičnost lidové tvorby a děl s ní spjatých, zdůrazňoval i fakta z básnickovy biografie, jež s tímto modelem souvisela. O Kolcovovi tak vznikla obdobná legenda jako o největším ruském básníkovi a vědci poloviny 18. století Michailu Vasiljeviči Lomonosovovi — prý synu chudého cholmogorského rybáře, který přišel do Moskvy téměř bosky v touze po dalším vzdělání. Dnes je ovšem dostatečně známo, že Lomonosovův otec byl nejen bohatý, ale i osvěcený natolik, aby zajistil svému synu vzdělání, jež mu umožnilo studovat v Moskvě, Petrohradě i v Německu. Kolcov byl sice v situaci o mnoho komplikovanější, ani on však na tom nebyl zdaleka tak zle, jak uvádí Kolář v citovaném úvodu ke své studii. Kolcovův otec byl sice prostého původu a rád se tak také v duchu soudobé patriarchální módy svého prostředí stylizoval, měl však řadu polností a velká stáda dobytka, s nímž obchodoval na rozsáhlých územích nejen v okolí Voroněže, kde bydlel, ale i na Ukrajině a severním Kavkaze. Rád riskoval, a proto se mnohdy dostával do svízelných finančních situací,

¹ J. Kolář, *Kolcov*, Časopis musea království českého (dále ČČM) 1860, 25–38 — stať, za níž následuje 20 básní v jeho překladu a vysvětlivky, s. 38–49.

kteří později těžce doléhaly na jeho syna. Patřil však k předním voroněžským kupcům a jako takový si postavil dům v té části Voroněže, kde žila vesměs šlechta. Se svou ženou, v mládí proslulou krasavicí, měl mnoho dětí. Všichni synové až na Alexeje mu však zemřeli — kromě něho mu zůstaly jen čtyři dcery. Alexej byl tak zcela zákonitě předurčen k tomu, aby po otci převzal obchod. A tomu mělo odpovídat i jeho vzdělání. Podle tehdejších zvyků, kdy v Rusku základní školy nahrazovali domácí učitelé, byl do domu povolán místní seminárista. Připravil chlapce natolik, aby mohl vstoupit do újezdní školy — jakéhosi typu dvouleté střední školy, kde se učili i základům latiny a němčiny. Kolcov měl výborné výsledky, ve druhém ročníku však začal vynechávat a po půl roce otec usoudil, že syn je již pro budoucí obchod připraven dostatečně, a místo do školy jej začal posílat se svými stády do stepi. Není divu, že Kolcov měl pak po celý život potíže s pravopisem.² Budoucí básník se tak stal od jedenácti let honákem skotu, trávicím většinu roku v sedle na podsaditém donském koni. Podle prvního Kolcovova biografa a národopisce M. F. de Pule se tehdejší honáci podobali kozákům. Museli to být výborní jezdci, kteří uměli zdolat všechny přírodní překážky — skákat přes příkopy, ploty a ohrady a pádit tryskem s větrem o závod po široké stepi, jež v okolí Voroněže vystřídal rozsáhlé lesy na sever odtud. Způsobu života odpovídalo i oblečení, převzaté od kozáků. Jeho základem byla čerkeska — dlouhý kabát s úchytkami na náboje, v pase stažený řemenem zdobeným stříbrem, kalhoty zvané šarovary, zastrkované do holínek a nízká perziánová čepice, tzv. kubánka. Tento čerkeský úbor převzali kubánští kozáci — a s nimi i celá ruská armáda bojující na Kavkaze — od kavkazských islámských bojovníků — džigitů, kteří dovedli odolávat carské armádě až do poloviny 19. století.³

Sledujeme-li Kolcovovy životní osudy, tak jak se staly součástí literární tradice, přesvědčíme se, že jsou do značné míry archetypické. Zcela v duchu romantického pojetí básně jako věštby a básníka jako proroka je Kolcovovo líčení vlastních básnických počátků. Svou první neumělou báseň se solovjovovským názvem *Trojí zjevení*, kterou posléze zničil, napsal prý pod dojmem tajemného snu, který se po třikrátě zdál jeho příteli. Se zcela obdobnou stylizací se setkáváme u Gribojedova, jemuž se ve snu vyjevil námět jeho slavné komedie *Hoře z rozumu*.

Ovlivnění Schellingovou filozofií, k jejímuž studiu se Kolcov dostal prostřednictvím svého voroněžského přítele Nikolaje Stankeviče (1813–1840) — známého tvůrce schellingiánského kroužku na moskevské univerzitě — se projevilo v básnickově vyprávění o vlastních literárních počátcích. Dochovalo se nám ve vzpomínkách ženy blízkého Někrasovova spolupracovníka Avdoŕji Ni-

² A. I. Ljaščenko, *A. V. Kolcov. (Biografičeskij očerok)*. In: Polnoje sobranije sočinenij A. V. Kolcova. Pod redakcijej i s primečanijami A. I. Ljaščenka, Imperatorskaja Akademiija Nauk, S. Peterburg 1909, XVIII. Ljaščenko zde poznamenává, že první rukopisné Kolcovovy sešitky překvapují svou negramotností. Posléze, ke konci života, se alespoň naučil oddělovat jednotlivá slova, pravidla interpunkce a jiné pravopisné jemnosti však mu zůstaly navždy utajeny.

³ Nikolaj Skatov, *Ko Icov. Žizn zamečatelnych ljudej*. Moskva 1983.

kolajevny Panajevové. Je pro ně charakteristické líčení hvězdné noci, dominanty přírodní filozofie, jež se stala zdrojem tolika romantických veršů inspirovaných nocí:

„Nocoval jsem tehdy s otcovým stádem ve stepi. Noc byla neobyčejně tmavá a bylo takové ticho, že bylo slyšet, jak šelestí tráva. Nebe nad námi bylo tak temné a vysoké s jasně zářícími hvězdami. Nemohl jsem spát, ležel jsem a hleděl na nebe. Najednou se mi v hlavě začaly rodit verše, nejdříve to byly jen jednotlivé rýmy, pak však náhle nabyly určitého tvaru. Vyskočil jsem jakoby v zimnici. Abych se přesvědčil, že to není sen, zarecitoval jsem své verše nahlas. Byl to zvláštní pocit naslouchat sám svým vlastním veršům.“⁴

Stylizovaná je i Kolcovova milostná biografie, provázená sociálními a stavovskými překážkami. Téměř vždy jde proto o lásku nešťastnou, pro romantismus typickou. V básníkově podání dominuje historie jeho první lásky k šestnáctileté nevolnici Duňaše, která vyrůstala jako dcera služky spolu s ostatními dětmi v Kolcovově rodině. Láska skončila pro básníka tragicky. Otec dívku prodal i s matkou za synovy nepřítomnosti jednomu z donských kozáků. Chlapce to stálo těžký duševní otřes, provázený dlouhodobým horečnatým onemocněním. Když se uzdravil, vydal se do stepi hledat svou milou, avšak marně. Nikdy ji už nespátl. Básník o této události vyprávěl ještě po letech Bělinskému, který se o tom zmiňuje v Kolcovově nekrologu:

„Tyto podrobnosti slyšeli jsme od samého Kolcova v roce 1838. Přestože vzpomínal na hoře, jež ho stihlo před více než deseti roky, byla jeho tvář bledá, slova vycházela s námahou a pomalu z jeho úst a za řeči se díval stranou a k zemi... Mluvil o tom s námi jenom jednou, a my jsme se nikdy neodvážili dál se ho vyptávat na tuto historii, abychom ji poznali do všech podrobností, znamenalo by to otvírat ránu, která se beztak nikdy zcela nezacelila...“⁵

Kolika nešťastným láskám vděčí poezie za své nejsilnější projevy. Vzpomeňme lásku mladého Žukovského k sestřenici Marii Protasovové nebo Lermontovovo trauma ze sňatku Váreňky Lopuchinové. Tragické lásky však nebránily básníkům jako všem ostatním smrtelníkům v dalších vzplanutích.

Bělinskij se mýlil, když přepisoval všechny milostné Kolcovovy verše jeho první lásce. Současný Kolcovův biograf Nikolaj Skatov upozorňuje na to, že básník volil rozdílnou básnickou formu podle toho, komu své verše adresoval. Kolcovovi se totiž líbila i měšťanská dívka, dcera kupce, krásná Jelizaveta Grigorjevna Ogarkovová, jejíž iniciály ukryl do svého raného akrostichu, nazvaného *Poslání Je. G. O.* Těže dívce je určena i báseň *K ní*, datovaná 19. července 1830. Nebyla tedy věnována Duně, jak se domníval Bělinskij. Literární styl textu svědčí spíše o tom, že jde o verše galantní než bolestně prožité, jak tomu bylo v Kolcovově písňové tvorbě. V každém případě je však zajímavé, že mi-

⁴ A. Ja. Panajeva, *Iz vospominanij*. Cit. dle N. Skatov, *Kolcov*, o. c., 18. Sr. také: *Sovremenniki o Kolcove*, Voroněž 1959, 131–132. Překlad vzpomínek, dopisů a veršů zde i dále D. Kšicová.

⁵ V. G. Bělinskij, *O životě a dilech A. V. Kolcova*. In: Spisy V. A. Bělinského, d. V. Stati a recenze. 1846–1848, Praha, Odeon 1973, 151.

lostný kruh básníkovy biografie se po letech uzavřel právě v blízkosti této dívky, když se Kolcov vášnivě zamiloval do její sestry. Svědectví o tomto vztahu nalezneme v korespondenci Kolcova s Bělinským. Jeden z Kolcovových dopisů je milostnou zpovědí:

„Měl jsem ve Voroněži jednu známou, znal jsem ji dávno a miloval jsem ji, ale mlčky, tak jak milujeme z celé duše toho, kdo je nám nade vše milý. Ucházel jsem se o ni asi dva roky „mlčky a beznadějně“. Psával jsem jí z Moskvy i z Píteru mnoho dopisů, a nedostal ani řádku. Přijíždím domů, zajdu k ní — a zkrátka — sblížili jsme se. Předem Vám musím říct, co je to za ženu: zázrak! Je vysoká jako já, brunetka, neuvěřitelně urostlá, po čertech hezká, chytrá, neobyčejně vzdělaná, hodně četla, přemýšlela, trpěla, utápěla se ve vášních. Velké modré oči, černé brvy, tělo jako z mramoru, temně rusé vlasy, hedvábný fantastický cop, krásnější nožku nenajdete v celé Voroněži, a co víc — má mě trochu ráda...“⁶

Poslední básníkova vášeň jej však stála i mnoho utrpení. Domácí skandály urychlily jeho nemoc. Obzvláště obtížné bylo následující zimní období, kdy těžce nemocný básník žil v nesnesitelných životních podmínkách, zhoršujících beztak bolestivý průběh jeho ledvinové a plicní choroby. Plné zoufalství a hořkosti jsou poslední Kolcovovy dopisy Bělinskému a Botkinovi, líčící napjaté rodinné vztahy v posledním roce básníkova života. Nedočkal se ani dalšího vydání svých veršů. Zasloužil se o ně Bělinskij, jenž opublikoval r. 1835 spolu se Stankevičem i první sborník jeho veršů. R. 1846 otiskl Kolcovovy *Básně* s obšírnou biografickou studií. Ocenil v ní Kolcovovův samorostlý talent, jenž mu zajistil nesmrtelnost. Teprve v r. 1916 však byla otištěna nedatovaná milostná báseň z posledního období Kolcovova života, působivá svou prostotou:

* * *

Ночка темная,
Время позднее,
Скучно девице
Без товарища.

Už je tmavá noc,
v tento pozdní čas
bez milého je
smutno děvčeti.

Полюби меня,
Душа — девица
Меня молодца
Разудалого.

Dej mi srdéčko
moje panenke,
svému mládenci
vyvolenému.⁷

⁶ Kolcovovův dopis Bělinskému z 1. března 1841, Voroněž. In: A. V. Koľcov, *Sočinenija*. 1984, 280–281.

⁷ A. V. Koľcov, *Poľnoje sobranije stichotvorenij*. Leningrad, Sovetskij pisatel' 1958, 201.

Kolcovovy literární počátky byly silně ovlivněny zdroji literárními — především autorem, který kdysi zapůsobil na básnický osud Krylova, když pochválil jeho první bajky — I. I. Dmitrijevem. Tím více jej okouzliil zakladatel ruského romantického básnictví V. A. Žukovskij a samozřejmě A. S. Puškin. Měl to štěstí, že se s oběma později seznámil i osobně. Puškin jej přátelsky přijal za jeho petrohradského pobytu r. 1836. Pod vlivem Puškinovy známé básně *Slavík a růže*, jejíž námět patří k archetypům světové poezie, napsal Kolcov svou vlastní variantu, zhudebněnou později A. N. Rimským—Korsakovem.⁸

Na Puškinovu smrt Kolcov reagoval básní *Les* (1837), v níž básníka přirovnává k hrdinovi knížek lidového čtení bohatýru Bovovi, jenž strávil celý život v bitvách, aby pak nakonec zahynul zradou:

С богатырских плеч	Z plecí junáckých
Сняли голову —	hlavu srazili —
Не большой горой,	ne snad palcátem,
А соломенкой....	ale stébélkem... ⁹

Za téhož pobytu v Petrohradě r. 1836 se Kolcov seznámil i s Žukovským, který mu později nejednou pomohl. Když Žukovskij jako průvodce budoucího cara Alexandra II. navštívil v r. 1837 Voroněž, věnoval k údivu voroněžských měšťanů Kolcovovi mimořádnou pozornost. Obchodníkovi s dobyt看em se dostalo cti jezdit s dvorním básníkem a vychovatelem následníka trůnu v jeho kočáře a provázet jej po Voroněži.

Kolcov vstoupil do literatury v době romantismu, programově kultivujícího přírodní zdroje života i umění. To je jedna z příčin jeho rychlé popularity. Začíná psát v šestnácti letech. Tehdy je přesvědčen o tom, že verše se musí zpívat. Otřesený smrtí blízkého přítele A. P. Serebrjanského, jenž byl básníkovým nejlepším literárním rádcem, našel útočiště v knihách, které po něm podědil. Objevem pro něho byly verše, na nichž oceňoval především jejich melodičnost. Lidové písně, které slychal za teplých večerů ve stepi i v hospodách na výročních trzích, se staly přirozeným zdrojem jeho básnické múzy. Pokoušel se i o jejich zapisování. V Kolcovových sebraných spisech jsou uvedeny z jeho zápisků jen dvě lidové básně.¹⁰ Jedna z nich je typická píseň chorovodní, druhá pak je jednou z variant o známém lidovém hrdinovi Vaňkovi klíčnickovi. Je to balada se stylizovaným reálným podtextem, neboť oklamaný manžel má občanské jméno

⁸ N. Rimskij—Korsakov, *Romansy*, Moskva—Leningrad 1946, *Plenivšis' razoj, solovej. Vostočnyj romans*, s. 5.

⁹ *Polnoje sobranije sočinenij A. V. Kolcova*. Imperatorskaja Akademija nauk, St. Peterburg 1909, 85. A. V. Kolcov, *Pisně*. Svoboda, Praha 1952, př. Fr. Hrubín, předml. J. Dolanský, 7–24.

¹⁰ *Dve narodnyje pesni, zapisannyje A. V. Kolcovym*. In: *Polnoje sobranije sočinenij A. V. Kolcova*, 1909, o. c. 301–304. V poznámkovém aparátu se uvádí, že uvedené lidové písně se zachovaly v pozůstalosti Krajevského v petrohradské Veřejné knihovně (Publicnaja biblioteka). O *Sborniku písní Voroněžského kraje*, sebraného Kolcovem, A. I. Ljaščenko píše, že se tento materiál, známý Bělinskému, dosud nepodařilo nalézt.

kníže Volkonskij. Podobně jak je tomu v Lermontovově poémě *Bojarin Orša*, kde starý sluha napoví otcí formou vyprávěné pohádky o poklesku jeho dcery, dozví se kníže o nevěře své ženy od cizích. Následuje poprava milence Vánušky a smrt mladé krasavice z nešťastné lásky. Z básnickovy biografie je známo, že se rád zúčastňoval lidových zábav, provázejících výroční trhy, že rád zpíval i tančil. Ke sbírání folkloru Kolcov vybízel jeho přítel A. A. Krajevskij. I když Kolcov neměl folkloristické vzdělání, přistupoval ke svému úkolu zodpovědně. Snažil se zachytit píseň spolu s celým obřadem. Z jeho dopisu Krajevskému víme, jak podrobně a s jakým zaujetím dovedl vylíčit chorovodní tanec s věnečkem, který střídavě odhazuje a sbírá mládenec, zpívající uprostřed kruhu. Podobně jako lidový zpěvák Kolcov nacházel inspiraci ke svým veršům především uprostřed přírody. V jiném dopise příteli Krajevskému Kolcov líčí velmi zábavně, jak v lesích naslouchal vlčímu vytí. Je zajímavé, že i v něm shledal určitý hudební princip:

„Důvod, proč jsem Vám tak dlouho nenapsal je zcela prostý: asi půl druhého měsíce jsem nebyl ve městě. Žil jsem přes sto verst za městem v lese. Probíral jsem borový les, kácel stromy a večer jsem poslouchal, jak vyjí vlci. Notový záznam jejich odporného hudebního projevu ukazuje, že tu chybí jakákoliv přesnost a harmonie. Zkrátka úplná anarchie: používají neobyčejné množství dlouhých piruet často úplně kostrbatých, táhlých výšek a nečekaných pauz. Oni sami si chudáci stěžují na nedokonalost svého hudebního umění a obviňují svého praděda, který je naučil tak neuhlazenému projevu.

Slíbil jsem, že jim pošlu nového kapelníka. Můj soused ve městě měl totiž doma u boudy mladého vlčka. Šel jsem za ním, ale on mizera už z města zdrhnul — čert ví kam! Za dva dny se tam budu muset vydat s omluvou. Řeknu jim: ‘Musíte mi, drazí přátelé, prominout, že jsem nesplnil své slovo. Počítal jsem s vaším proslulým kolegou, bohužel se však někam vzdálil. Co se dá dělat, budete muset zpívat jako dřív.’¹¹

Uvedený citát je zajímavým dokladem toho, že Kolcov — ve své básnické tvorbě vesměs vážný — měl smysl pro humor. Sama hudba byla pro Kolcova častou inspirátorkou tvorby. S vysokou hudební kulturou se seznámil za svých cest do Moskvy a Petrohradu a právě ta mu potom velmi chyběla v provinční Voroněži. Stěžuje si na to v dopise Bělinskému, kde přiznává, jak je pro básníka důležitá znalost veškeré kultury včetně malířství a sochařství, které chce rovněž studovat. Velmi mu chybí také divadlo, které měl možnost poznat v interpretaci tehdejších vynikajících herců Močalova a Ščepkina.¹² Seznámení s celou řadou představitelů tehdejší ruské kultury včetně předních ruských spisovatelů znamenalo pro rozvoj duševního obzoru voroněžského samouka nesporně mnoho. O tom, jak on sám působil na své současníky se dochovala řada svědectví jeho

¹¹ Kolcovův list Krajevskému z 27. 12. 1838 — Voroněž. In: A. V. Koľcov, *Sočinenija*. Leningrad 1984, 215–216.

¹² Kolcovův dopis Bělinskému z 15. srpna 1840, psaný z Voroněže. Srov.: *Pišma V. V. Koľcova*. In: *Polnoje sobranije sočinenij A. V. Koľcova*, St. Peterburg, AN 1909, 219.

přátel. Zvláště zajímavá je charakteristika, napsaná I. S. Turgeněvem, jemuž bylo r. 1836 při onom setkání v salonu profesora Petrohradské univerzity, kritika a básníka Petra Aleksandroviče Pletňova, pouhých osmnáct. Kolcovov měl tehdy při své první návštěvě sídelního města dvacet sedm:

„V pokoji byl ještě jeden člověk. Byl oblečen do dvouřadového saka s dlouhými šosy, krátké vesty s miniaturním modrým řetízem od hodinek, na krku měl uvázaný šátek na mašli. Seděl v koutě s nohama skromně skrčenýma. Čas od času pokašlával — rychle si přitom zakrýval ústa rukou. Stydlivě se vždycky porozhlédl, avšak poslouchal pozorně; oči prozrazovaly neobyčejný rozum, ale tvář měl takovou obyčejnou, typicky ruskou. Byla to jedna z tváří, které mívají tak často vzdělaní samouci mezi čeledí nebo měšťany. Je zajímavé, že tyto osoby bývají proti očekávání zřídka energické. Právě naopak je pro ně téměř vždy příznačná bázlivá měkkost a teskná zádumčivost... Byl to básník Kolcov.

Asi kolem dvanácté hodiny, téměř poslední ze všech, jsem vyšel do předsíně spolu s Kolcovem. Nabídl jsem mu, že ho odvezu domů, protože jsem s sebou měl sáně. Souhlasil — a po celou cestu pokašlával a balil se do svého hubeného kožíšku. Zeptal jsem se ho, proč nechtěl přečíst svou ‘dumu’...

‘Jak bych si to mohl troufnout,’ — odpověděl nazlobeně, — ‘teď když právě vyšel Alexandr Sergejevič a já bych měl něco přednášet! Prosím vás!’ Kolcov Puškina zbožňoval. Mně samotnému se zdál můj dotaz nemístný. No řekněte sami: jak by mohl tento bázlivý člověk s takovou tuctovou tváří začít deklamovat ze svého koutku:

Отец света — вечность;
Сын вечности — сила;
Дух силы — есть жизнь;
Мир жизнью кипит.

Otec světa je věčnost,
Syn věčnosti je síla;
Duch síly je život
Svět životem kypí — atd.

Na rohu uličky, v níž bydlel, vystoupil ze saní, rychle zapnul houni a za stálého pokašlávání se choulil do kožichu, až utonul v mrazivé mlze petrohradské lednové noci. Vícekrát jsem se s ním již nesetkal.¹³

Cestu do vyšší literární společnosti otevřel Kolcovovi jeho voroněžský přítel Nikolaj Stankevič, jenž také zaslal r. 1831 do Puškinova časopisu *Literaturnaja gazeta* Kolcovovu báseň *Prsten (Kolco)* s dodatkem, že její dvacetiletý tvůrce píše verše ve stepi za jízdy na koni, protože je honákem skotu. Tak byla uveřejněna první Kolcovova báseň a v témže roce se Kolcov poprvé dostal do Moskvy, aby zde zastupoval otce v soudním sporu. Tento prozaický důvod umožnil

¹³ I. S. Turgenev, *Literaturnyj večer u Pletneva*. In: *Sovremenniki o Kolcove*, Voroněž 1959, 116–117. Turgeněv zde cituje Kolcovovu reflexivní báseň *Boží svět (Božij mir)*, napsanou ve Voroněži r. 1836.

Kolcovovi i další návštěvy Moskvy či Petrohradu, jak tomu bylo r. 1836, kdy měl Kolcov za sebou již svůj první knižní debut, o který se r. 1835 zasloužili členové Stankevičova kroužku, kteří na vydání osmnácti nejhezčích Kolcovových písní vybrali peníze.¹⁴ Edici byl nápomocen i V. G. Bělinskij, jenž o Kolcovovi tenkrát napsal svou první studii, v níž konstatoval, že tento básník má sice nevelký, ale opravdový talent. Kolcov byl tehdy skutečně takový, jak jej vylíčil ve svých vzpomínkách Turgeněv. Básník o tom píše po dvou letech, kdy v závěru dopisu Bělinskému líčí, jak se za své návštěvy Petrohradu r. 1838 změnil, že se již nebál formulovat svoje literární názory dokonce ani před učenými lidmi.¹⁵ Rozvoj Kolcovova talentu se v té době ostatně projevil i v intenzivní básnické tvorbě. Poslední pobyt v Moskvě od září 1840 do ledna 1841 byl již předzvěstí osudového závěru Kolcovova života. Jeden soudní spor se Kolcovovi podařilo vyhrát, druhý však prohrál a rozzlobený otec jej nechal zcela bez prostředků, takže si na odjezd domů musel vypůjčit peníze. Následovala krátká epizoda vášnivé lásky k Varvaře Grigorjevně Lebedědové a poté bolestný rok umírání na tuberkulózu, kdy otec nechtěl synovi platit ani léky a doktora. O zcela osamocenému básníka pečovala jen matka a stará chůva. Smrt nastala 29. října (10. listopadu) 1842, tedy před 155 lety. O posmrtné vydání Kolcovových veršů se zasloužil kritik V. G. Bělinskij, který mu byl v posledních letech jeho života nejbližším přítelem. Díky obsáhlé, biograficky koncipované studii Bělinského, jež toto vydání provází, byl s básníkovým tragickým osudem seznámen již tehdejší ruský čtenář.¹⁶

Stylizací v duchu ruského folkloru byl Kolcov blízký českému obrození. Šest Kolcovových básní včetně *Prstenu* — tedy básníková časopiseckého debutu — zařadil do své *Antologie ze sadův poezie ruské syn známého básníka Ladislav Čelakovský*.¹⁷ V témže časopise byla o tři roky později uveřejněna citovaná studie J. Koláře, provázená jeho dvaceti tlumočeními Kolcovových básní.¹⁸ Kolářovy překlady přetiskl ve své antologii *Ruská poezie* Brňan František Vymazal, který je uvedl stručnou informací o autorovi a doplnil dalšími překlady včetně několika vlastních.¹⁹ Týž vydavatel zařadil originály tří Kolcovových básní s českými názvy a stručnou informací o autorovi také do své antologie *Květohor*.²⁰ Prvního knižního vydání se však Kolcov u nás dočkal až k pade-

14 *Stichotvorenija A. Kolcova*, Moskva 1835. O podrobnostech vydání srov. úvodní studii ke Kolcovovým Sebraným spisům z r. 1909, XXV.

15 Kolcovův dopis V. G. Bělinskému ze 14. února 1838, odeslaný z Petrohradu. Srov. *Polnoje sobranije sočinienij A. V. Kolcova*. 1909, o. c. 174.

16 A. V. Kolcov, *Stichotvorenija, s portretom avtora, jeho faksimile i stat'ej o jeho žizni i sočinienijach, pisannoj V. Belinskim*, SPB 1846.

17 A. V. Kolcov, *Čtyři ruské písně, Prsten, Sedláček*. Přel. Lad. Čelakovský. *Antologie ze sadův poezie ruské, Časopis českého muzea (dále ČČM) 1857, 23–35.*

18 Viz pozn. č. 1.

19 F. Vymazal, *Ruská poezie*. Brno 1874. Kromě Kolářových překladů jsou zde tlumočení Vlad. Šťastného — *Kvitek*, J. Holečka — *Dívčino hoře*, J. B. Pichla — *Mohyla*, L. Čelakovského — *Prsten*, F. Vymazala — *Píseň oráče, Píseň, Smělec* (dvě básně téhož názvu).

20 Aleksej Vas. Kolcov, *Píseň oráče, Co spíš, sedláčku? Píseň. Květohor z předních básníků slovanských*. Originály s výkladem vydal Fr. Vymazal, J. Barvič, Brno 1885, 154–162.

sátiletému výročí svého úmrtí r. 1892, kdy pro Sborník světové poezie připravil výbor Kolcovových básní se svou úvodní studií Ladislav Quis.²¹ Neústrojná kombinace poetiky školy Vrchlického se stylizací v duchu české ohlasové poezie však nebyla právě šťastná. Lépe dopadly jeho překlady veršů nerýmovaných, psaných zcela v duchu ústní lidové slovesnosti. Moderněji překládal František Krsek, který se Kolcovovou poezií zabýval již od devadesátých let. Svědčí o tom věnování, kterým uvádí výbor svých překladů z Kolcova, zařazených r. 1916 do Ottovy Světové knihovny. Krsek jel totiž r. 1896 na hospodářskou výstavu v Nižním Novgorodě, jíž se zúčastnili z českých autorů také František Táborský a Vilém Mrštík, kteří o tom vydali svá písemná svědectví.²² Pouze F. Krsek této cesty využil k návštěvě Kolcovova hrobu. Ve svém věnování totiž píše: „V upomínku na okamžiky, strávené roku 1896 u hrobu básníkovy na hřbitově voroněžském, podává F. K.“²³

Tvůrci obou sborníků ruského Burnse, jak Kolcova často charakterizovala česká kritika, se zaměřují na básníkovy nejpobulárnější písně, balady a verše reflexivní. Dnešnímu čtenáři je však nejbližší výbor poslední, o který se r. 1952 zasloužil básník nejpovolanější — František Hrubín.²⁴

V čem vlastně spočíval důvod Kolcovova úspěchu? Nebyl to jenom jeho nepochybný talent, který ostatně zrál zvolna. Jak je patrné z básníkovy korespondence, zvláště z dopisů Bělinskému, Kolcova neopouštěly až do konce jeho dní tvůrčí pochybnosti. Zvláště markantně se to projevilo po smrti blízkého přítele Serebrjakova, který byl jeho estetickým poradcem. Pak už mohl básník spoléhat jen na Bělinského.²⁵ Bělinskij byl nepochybně talentovaný kritik s citem pro sémantiku i strukturu uměleckého díla. Mnohokrát se však mýlil a některé jeho soudy na dlouhou dobu ovlivnily kritickou recepci některých vynikajících děl. Tak tomu bylo např. s jeho hodnocením Gribojedovovy proslulé komedie *Hoře z rozumu*, kterou po jeho podhodnocujícím výroku rehabilitoval o mnoho let později až Ivan Gončarov. A podobně tomu bylo i v případě Kolcovové.

Kolcov nebyl prvním selským básníkem. Měl své předchůdce, jako byli Slepuškin, Ciganov a jiní samoukové. Žádný z nich však neměl síly Kolcovova talentu. Kolcovovy současníky zaujala především přesnost básníkových postře-

21 Aleksej Vasiljevič Kolcov, *Básně*. Přel. Ladislav Quis, Sborník světové poesie č. 9, J. Otto, Praha (nedatováno). Úvod překladatele na s. 7–22 má datum 14. března 1892.

22 Srov. František Táborský, *Týden na všeruské výstavě*. Naše doba 4, 1897, 122–136, 224–238, 336–346, 436–440. O tom viz D. Kšicová, *Ruská poezie v interpretaci F. Táborského*. Brno 1979, 16–17. Vilém Mrštík, *Cesta do Ruska. (Listy z Nižního Novgorodu)* 1896. Arkýř, Praha 1992.

23 Aleksej Vasiljevič Kolcov, *Básně*. Vydal a přeložil F. Krsek, J. Otto, Světová knihovna č. 1288–90. Praha (nedatováno). Za Úvodem na s. 5–33 je datace 26. listopadu 1916 a podpis F. Krsek.

24 A. V. Kolcov, *Písně*. Svoboda, Praha 1952. Přel. Fr. Hrubín, předmluvu na s. 7–24. napsal Julius Dolanský.

25 Ve svém dopise Bělinskému z 15. srpna 1840 Kolcov píše z Voroněže, že i dříve psal verše různé kvality, tehdy však mu radil Serebrjanskij, který všechno špatné roztrhal. Teď posílá všechno, protože pro něho je to stejná námaha psát dobře i špatně, někdy ho to špatné stojí více námahy než to dobré. Srov. *Polnoje sobranije sočinjenij A. V. Kolcova*, o. c. 219.

hů a prostota jejich básnického vyjádření. Již v některých raných Kolcovových básních rozpoznáme předzvěst básnických fyziologií, charakteristických pro budoucí ruskou *přirozenou neboli naturální* školu. Tak r. 1828 vzniká pozoruhodná báseň *Nocleh ukrajinských vozků (Nočleg čumakov)*. V reportážní zkratce je zde zachycena atmosféra letní noci ve stepi, provázená přesně viděnými detaily ze života profesionálních povozníků, jichž si ve své tvorbě všimla i Božena Němcová.²⁶ Tematikou stepi, působící na duševní rozpoložení lidí, kteří jí projíždějí, Kolcov předchází Turgeněva i Čechova. Užítím čtyřstopého jambu i vysokým hodnocením lidové písně, jež je v básni explicitně vyjádřeno, je blízký Puškinovým jižním poemám — především *Cikánům* a *Bratrům zbojníkům*. Připomeňme si ještě, že jedna z prvních evropských fyziologií — Hugova anonymně vydaná próza *Poslední den odsouzenčiv (Le dernier jour d'un condamné)* vyšla v Paříži r. 1929 podobně jako Balzacova mystifikace o pařížském katovi.²⁷ Podobný rys poetiky je charakteristický i pro jiná Kolcovova díla. Obvykle se totiž hovoří o tom, že Kolcov psal v duchu lidové písně, aniž by ji kopíroval. Je tomu skutečně tak. Kolcov znal ruské písně jistě lépe než Puškin nebo Lermontov, v jejichž tvorbě je ruská lidová píseň či balada jen epizodickou částí jejich tvorby. Přesto právě Puškinovy a jiné dobové stylizace folkloru ovlivnily rytmiku Kolcovových veršů více než sama lidová píseň. V Kolcovově poezii není prakticky vůbec zastoupen tonický verš, charakteristický pro ruskou lidovou slovenost. Převážná většina jeho básní je psána třístopým trochejem, který s ruskou lidovou písní spojuje důsledné užívání pyrrhychie v první stopě prvního verše, ovšem pouze v kombinaci s následujícími verši, stopovost zcela stírajícími. U Kolcova naopak převládá pravidelný třístopý trochej, navazující na praxi ruských romantiků, poučených rovněž o folkloru západoevropském. Verši umělé poezie ostatně odpovídá i dosti časté členění do čtyřverší, v ruském folkloru vzácných, stejně jako užití pravidelného rýmu, což je u Kolcova praxe dosti běžná. Některé jeho písně i z pozdního období proto připomínají spíše romance než lidové písně. Romance byly ostatně nejpobulárnějším vokálním žánrem ruské estrády 19. století. Taková je např. Kolcovova *Ruská píseň (Russkaja pesnja)* z 1. dubna 1840, začínající verši psanými zcela v duchu romance:

Так и рвется душа
Из груди молодой
Хочет воли она
Просит жизни другой!

Tak by duše chtěla
zcela volná být.
Odletět z mladého těla,
touží jinak žít!

То ли дело — вдвоем
Над рекою сидеть
На зеленую степь

To je jiná s milým
u řeky si sedět,
do zelené stepi,

²⁶ Srov. její povídku *Dobry člověk*.

²⁷ Karel Krejčí, *Česká literatura a kulturní proudy evropské*. Čs. spisovatel, Praha 1975, 119–124.

На цветочки глядеть.
То ли дело — вдвоем
Змнюю ночь коротать,
Друга жаркой рукой
Ко груди прижимать;

na květiny hledět.
To je jiná ve dvou
krátit si zimní noc.
k hrudi horkou rukou
milého přitisknout.

Поутру, на заре,
Обнимать — провожать
Вечерком у ворот
Его вновь поджидать.

Ráno za svítání,
loučit se, objímat,
k večeru u vrátek.
milého čekávat. ²⁸

Ve verších druhé sloky je patrná souvislost spíše s poezií galantní a rokokovou (motiv nečinného zahledění na stepní květiny) než s ústní lidovou slovesností. Schůzky u řeky jsou charakteristické pro styl městského či maloměstského života, jak to potvrzuje i povídková tvorba A. P. Čechova (srov. jeho novelu *Rotšildovy housle*) nebo autobiografická próza Marca Chagalla *Můj život*. Pro lidovou slovesnost je naopak příznačná představa zimních nocí, jež si lze krátit s milým.

Obdobné téma je námětem jedné z moravských lidových písní:

O Vánoce — dluhé noce
dobře s milým spať,
neuslyší nikdo z lidí
len větry fúkať.

Stylistický rozdíl obou textů je markantní — Kolcovova literárnost je patrná z jednoznačnosti jeho výpovědi — do lidového textu vstupuje vždy symbolika přírody. S lidovou slovesností spojují uvedenou báseň některé ustálené obrazy, které jsou ve folkloru spjaty s obvyklým stylem života, například s místy setkání či loučení milenců, jak je tomu v závěrečné čtvrté sloce. Je zajímavé, že Bělinskij ve své první studii o Kolcovovi z r. 1835 citoval mezi verši, jež se mu líbily nejvíce, právě Kolcovovy romance.²⁹ Blízkost žánru romance jistě spolupůsobila při výběru Kolcovových veršů mnoha ruskými skladateli 19. století: Varlamova, Dargomyžského, Balakireva, Musorgského, Rimského-Korsakova a řady dalších.

Kolcov se líbil nejen proto, že objevoval před Turgeněvovými *Lovcovými zápisky* málo známý svět ruského venkova, jeho radostí a lehkých smutků. Poetika jeho básní odpovídala estetickým požadavkům doby. Ubíjející stesk ruských písní, líčících bezmocnou bolest a ponížení mladých žen, porobených v patriarchální mužově rodině, či bezvýhodné postavení nevolníků, do Kolco-

²⁸ A. V. Kolcov, *Polnoje sobranije stichotvorenij*, 1958, o. c. 175.

²⁹ V. G. Bělinskij, *Kolcovovy básně*. In: Spisy V. G. Bělinského, d. I. V. G. Bělinskij, *Stati a recenze*, 1834–1840, Odeon, Praha 1956, 275–284.

vovy tvorby nepronikly.³⁰ O ženě jako otrokyni otroka psal až Někrasov, jehož zajímala sociální problematika v širokém smyslu slova. Kolcová zajímají spíše problémy obecně lidské — předtucha štěstí, šťastná či nešťastná láska, silácké písně bujarého mládí, radost hospodáře z prosté práce s vidinou bohaté úrody i stesk starce nad odcházejícím životem. A právě důraz na tyto obecně lidské problémy, které se mohly dotýkat každého v jakémkoli sociálním postavení, a užití folklorně stylizovaného verše konvenujícího dobové módě — to byly hlavní důvody Kolcovova úspěchu.

Poněkud jinak tomu bylo s jeho básněmi reflexivními, které nazýval podle rozšířeného bontonu *reflexe (dumy)*. Kolcov se v nich pustil do neznámého terénu přírodní filozofie, který si vyžádal i vznešenější formu umělé poezie. Tak například Turgeněvem citovaná reflexivní báseň *Boží svět (Božij mir)*, sklánějící se v pokoře před boží vůlí a jejím uspořádáním světa, je psána vysoce kultivovaným dvoustopým amfibrachem. Přesto však nelze tento typ Kolcovovy poezie srovnávat s filozofickými reflexemi ruských šlechtických básníků. Vždyť podobně nelze poměřovat výtvarný objekt naivisty díly akademického malířství. Kolcovovy *reflexe* jsou obdobné stylizace jako veškerá jeho tvorba. Budeme-li je číst těmato očima, nalezneme v nich stejnou bezprostřednost úvah lidových filozofů, jako jsme v jeho písních rozeznali čistý tón nefalšovaného citu. Tak je tomu např. v básni *Skrytá pravda (Nerazgadannaja istina, 1836)*:

Где пройдет коварство
С злобою людскою,—
Там, в обломках, царство
Зарастет травою...

Zasaženo zradou,
lidskou nenávistí,
zarůstá jen travou
rozvrácené carství.³¹

Bělinskij pokládá tuto báseň za jeden z Kolcovových nejlepších pokusů o reflexivní lyriku. Jako celek jej však tento žánr v Kolcovově ztvárnění neuspokojuje, i když rovněž zde nachází zajímavé výjimky. Upozorňuje na to, že Kolcovovy *dumy* jsou psány formou otázek a odpovědí. Za zdařilejší pokládá jejich první části. Básníkův pokus o řešení složitých filozofických záhad jej vesměs neuspokojuje. I u takového demokrata, jakým byl Bělinskij, se projevil důsledek tehdejšího propastného rozdílu mezi šlechtickou inteligencí a negramotným venkovem, kde by podle názoru Bělinského mohly tehdy Kolcovovy filozofické básně sehrát pozitivní roli. I když Bělinskij odsuzuje procovský vztah některých ruských literátů k samoukovi Kolcovovi, sám jim svým hodnocením jeho reflexivní lyriky vlastně dává za pravdu.³² Vždyť i pro současné-

³⁰ Na tento rys Kolcovovy tvorby upozornil již A. I. Ljaščenko v citované předmluvě k akademickému vydání Kolcovových sebraných spisů z r. 1909. Srov. A. V. Kolcov. *Biografické skizy očerk*. O. c. XXXIII.

³¹ Полноје собраніе сочиненіј А. В. Колцова, 1909, о. с., 73..

³² V. G. Bělinskij, *O životě a díle A. V. Kolcova*. In. *Sebrané spisy V. G. Bělinského*, d. V. *Stati a recenze 1846–1848*, Odeon, Praha 1973, 194–197.

ho čtenáře má Kolcov půvab naivisty, odhalujícího nefalšovanou tvář nás samotných.

КОЛЬЦОВ — ФЕНОМЕН РУССКОГО РОМАНТИЗМА

Предметом исследования является Кольцов как архетипическое явление русского романтизма. Его популярность создавалась всей совокупностью творчества и биографии, используемой в качестве рекламы. Талант прасола Кольцова, создающего свои песни на лоне русской природы, был не только результатом его связи с русским фольклором, а также с русской романтической поэзией, с ее стилизацией под фольклор, а иногда и с поэзией русского рококо. Часть кольцовских стихотворений написана в стиле романса — самой популярной песни русской эстрады 19-го века. Не удивительно, что они стали составной частью ее репертуара. Причиной популярности Кольцова был не только факт, что он открывал еще до тургеневских *Записок охотника* душу русского селянина, не учитывая пропасть социальных противоречий, а именно злободневность его феномена в русской литературе. Недооценка кольцовских дум его современниками, в том числе Белинским, объясняется непониманием сути рефлексивной лирики Кольцова, которая является составной частью его наивистической поэтики. В статье уделяется также внимание чешским переводам Кольцова.

